

Popovskiy A. M.

Doctor of Literature,

Professor of Language training department

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

e-mail: popovski@i.ua

UKRAINIAN SURNAMES WITH COMPONENT –BIL–

Abstract

The article is devoted to analysis of anthroponomy system of nomens with component Bil-, which are peculiar part of the Ukrainian onomasticon in terms of lexico-semantic, derivational organization and etymology. The analysis of linguistic phenomena is based on established onomastics classification of anthroponyms in Ukraine. It is carried out according to the semantics of names' base, which reflects onymic vocabulary (proper names), appellate vocabulary (common names) and anthroposophy with opaque semantics. Selected names (personal, toponymical) and their derivational potential of the lexical-semantic, morphological and lexical-semantic method of formation of linguistic units are considered. It is realized with tested colour sign. Special attention is paid to the educational value of these anthroponyms, real informants have made a significant contribution to the development of Ukrainian science, technology, culture and state-building.

Key words: *personal names, nicknames, word-formation, toponyms.*

Надійшла до редакції 17.05.2015

УДК 821.161.2»82–3

І. В. Приймак

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української філології

Хмельницького національного університету

e-mail: prijmak_inna@ukr.net

АНТРОПОНІМІКОН ПОВІСТІ ОКСАНИ КЕРЧ «НАРЕЧЕНИЙ»

У статті розглядається ономастикон повісті Оксани Керч «Наречений», з'ясовано специфічні особливості онімного простору художнього твору. Творчість Оксани Керч розглядається в контексті української літератури першої половини ХХ ст.

Ключові слова: *літературна ономастика, онімний простір, антропонімія, топонімія.*

Українська література — невичерпне джерело для досліджень з літературної ономастики, інформація якої величезна, переважно закодована, але дуже важлива для розуміння сутності художнього твору.

У 60–80 рр. ХХ ст. розпочато вивчення літературних онімів, спрямоване на виявлення їх функціонування у художньому тексті. Сформувався окремі школи (Одеська, Донецька та Ужгородська), видано спеціальні словники, монографії, виконано чимало дисертаційних досліджень. Основоположними у цій ділянці ономастики стали праці Ю. Карпенка, В. Михайлова, Є. Отіна. Дещо пізніше з'явилися роботи Л. Белея, В. Галич, В. Калінкіна, М. Карпенко, Г. Лукаш, О. Немировської, Т. Немировської та ін. Дослідження функціонування ономастичної лексики в мові художньої літератури — об'ємна й складна тема. Констатовано, що без аналізу власних імен, цих «центральных вузлів» художнього твору, «справжнє розуміння тексту, його глибинних, підтекстових змістових шарів просто неможливе» [3, с. 170].

У наукових працях вказаних дослідників встановлено специфіку (в т.ч. й національну) літературної ономастики, визначено структурно-семантичний склад та функціонування літературних онімів, виявлено символічність власних назв, порівняно антропонімікони художніх творів окремих письменників, досліджено фонетичні, словотворчі риси та варіативність використовуваних найменувань, а також схарактеризовано основні типи літературних власних назв.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових студій у царині ЛХО в цілому й антропоніміки зокрема, актуальним і досі залишається дослідження ономастичного простору творів українських письменників. Як зазначає Л. Белей, «сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів, різнобічного вивчення їх функціонально-стилістичних можливостей, виявлення загального та індивідуального в принципах номінації персонажів, з'ясуванні ролі літературно-художньої антропонімії у процесі становлення національної антропосистеми та національної літературної мови» [1, с. 3].

Із кожним роком розширюється й коло українських письменників, твори яких стають матеріалом для дослідження. Це, перше, відомі широкому загалу майстри художнього слова — Т. Шевченко, І. Франко, М. Коцюбинський, Л. Костенко та ін. Однак не так часто

об'єктом уваги зі сторони ономастів стають письменники та званого «другого ешелону», творчість яких з певних причин не набула великої популярності, хоча зчаста їхній внесок у розвиток національного красного письменства є досить вагомим.

Протягом останніх двох десятиліть спостерігаємо активізацію дослідницької уваги до особливостей західноукраїнського літературного процесу міжвоєнної доби, до ідейно-тематичних, стильових пошуків окремих письменників. У наукових працях останніх років помітна тенденція повернення в контекст літературного процесу міжвоєнного двадцятиліття творчої спадщини західноукраїнських прозаїків та письменників-емігрантів, викреслену тоталітарним режимом. До відомих літераторів, які активно працювали в міжвоєнному Львові можемо віднести знаних Б.-І. Антонича, Ірину Вільде й менш знаних Б. Нижанківського, Ж. Процишина, З. Тарнавського А. Курдидика. Їх мистецька спадщина різноманітна й багатогранна; у творах зреалізовано основні принципи літературного процесу того часу. Свого часу творчість цих письменників ставала об'єктом пильної уваги відомих вчених, зокрема І. Денисюка, П. Іванишина, М. Ільницького, С. Квіта, Т. Салиги, Л. Сеника, М. Ткачука, С. Хороба.

Серед митців західноукраїнської генерації виокремлюється поетеса Оксана Керч (Ярослави-Оксани Гаращак, 1911–1991). Її художня спадщина — оригінальне, неповторне і своєрідне явище в нашій літературі. У мистецькому доробку письменниці зустрічаємо оповідання, повісті, романи, п'єси, літературно-критичні есе та рецензії. Однак більшість із них була оприлюднена за кордоном і тривалий час була недоступна широкому загалу. У третьому тисячолітті її твори повертаються до українського читача, однак ще й донині відсутні ґрунтовні наукові студії, у яких повноцінно розглядалася б своєрідність художнього стилю письменниці. Тому й говорити про будь-які вивчення онімного простору творчої спадщини письменниці є недоречним. Наше дослідження є першою сходинкою у цьому перспективному напрямку.

Метою статті є аналіз ономастичного простору, його наповнення та функціонування у повісті Оксани Керч «Наречений». У творі розглядаються драматичні події міжвоєнних десятиліть на Галичині. За влучним спостереженням рецензентки Софії Наумович «авторка вмістила на 280-ти сторінках цілу епоху» [4, с. 258]. Прикметною ри-

сою твору є автобіографізм — сама письменниця була очевидцем тих буремних подій боротьби української патріотичної молоді за свою національну ідентичність.

Найчисленнішу групу в цій повісті складають українські антропоніми. У нашій статті ми будемо використовувати класифікацію онімного простору, запропоновану проф. Торчинським М. М. [5].

Оскільки у центрі нарації повісті є життя міжвоєнного Львова, де міцно переплелися українці й поляки, то ми спостерігаємо й відтворення поліетнічності й у царині власних назв. Саме на антропонімному рівні найяскравіше простежуються міжнаціональні стосунки. Серед особових імен у творі Оксани Керч поширені **феноніми**: Любуна, Вероніка, Марійка, Сима, Анельця, Зофія (*Де ти, Моя Вероніко?*) [6, с. 98], **масоніми**: Семен, Лука, Ромек, Тадзік, Марцін (*Мої думки не тут, вони на фронті, біля Семена*) [6, с. 34]. Подекуди авторка звертається до зменшувально-пестливих варіантів антропонімів. Так, симпатизуючи головній героїні, письменниця іменує її Любунею (*Любуни дозволено час від часу зустрічатися з ним*) [6, с. 97]. Зустрічаємо у творі й такі поширенні у львівському мовленні андроніми — «найменування жінки за іменем, прізвищем, прізвиськом чоловіка»: Стефанова, Ботвінова.

Літературна ономастика моделює мовленнєві явища екстралінгвально. Виявом цього є соціологічна функція власних назв. Вказівку на соціальне становище людей спостерігаємо і на рівні поетоонімії. Враховується і формула найменування та структура імені. Так у «Нареченому» відповідно до західноукраїнської традиції відсутня форма «ім'я + по батькові», натомість поширеним є вживання поряд з іменем персонажа апелятивів пан, пані, панич, добродійко: пан Голубович, пані Люна, пан господар (*Пані Люна має мені щось передати*) [6, с. 233].

Також спостерігаємо національну диференціацію і на рівні прізвищ. Представники українства мають переважно прізвища безафіксні: Трусевич, Голубович (*Певно пан Голубович щось попутає*) [6, с. 87]; персонажі, що належать до поляків —ський, —цький: Пшиборовський, Завадовський (*От Завадовський, він задоволений і щасливий*) [6, с. 108]. Серед назв героїв твору зустрічаємо й наявність **псевдо**, що були поширені серед бійців УПА, (*«Він був безіменним, невловимим, не заступним «поручиком» Шпаком, Гордієм, Шін-шенем, Лісом і ще скільки там було у нього імен, масок, псевдо.*) [6, с. 234].

Одним із засобів реалізації алюзії у художньому творі є власні назви відомих реальних осіб, а також літературних та міфічних героїв. У «Нареченому» досить поширеними є міфоантропоніми: антикополітеоніми: Морфей, Аполлон (*Коли б погасли на вулиці всі ліхтарі, я й справді був би Аполлоном, — засміявся він*) [6, с. 593] та християноніми: Каїн, Люципер (*Та Люципер не дрімав!*) [6, с. 574].

Отже, ми бачимо, що антропонімія повісті Оксани Керч досить розгалужена і представлена різноманітними формами. Це можна пояснити тим, що домінантою мистецьких зацікавлень письменниці є людиноцентризм — поглиблена увага до психології особистості, відтворення найтонших порухів її мінливої душі.

Щодо відображення міського життя, то у повісті ми не зустрічаємо широких панорамних картин, урбаністичних замальовок та пейзажів. Однак крізь розвиток дії яскраво помітним є львівське тло, представлене широким спектром власних назв. Серед **урбанонімів**, поширеними є **годоніми** — «назви лінійних денотатів» [6, с. 155]. Городецька вулиця, Академічна вулиця, Збаразька вулиця (*Вона верталася з Городецької від товаришки*) [6, с. 74], **агороніми** — назви площ: Галицька площа, площа Берестейської Унії. (*Запах від цих кишок розливався на всю площу Берестейської Унії*) [6, с. 56]. Також у повісті зустрічаються й **кварталоніми**: Батярівка, Сихів (Вліті гарно тут, може краще як на Батярівці) [6, с. 18].

Серед гідронімів у творі Оксани Керч присутні **потамноніми** — назви річок: Сян, Збруч (*Поляки — за Сян, українці — за Збруч, а тут має бути спокій*) [6; 60]. Зауважимо, що ці власні назви мають символічне значення, підкреслюючи проблему розмежування українських земель. Ще наявні **лімноніми** — назви озер: Світязь (*Озеро Світязь нахлю далекими морями*) [6, с. 8].

Часто зустрічаються у канві художнього твору й **бібліоніми** — «власні назви будь-якого писемного твору» [5, с. 209]. Так у творі «Наречений» наявні **белетристиконіми**: «Трендовата», «Графиня Парижа» (*А «Трендовату хто читає?»*) [6, с. 50].

Отже, дослідивши структуру онімного простору повісті Оксани Керч «Наречений», ми можемо відзначити, що у художньому тексті превалюють антропоніми, які увиразнюють і поглиблюють художні образи, розкривають характерні особливості персонажів і загалом працюють на художнє ціле.

Список використаних джерел та літератури

1. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. — Ужгород, 2002. — 234 с.
2. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії XIX ст./ Л. Белей — Ужгород, 1995. — 119 с.
3. Карпенко Ю. О. Власні назви у художній літературі / Ю. Карпенко // Наукові записки Кіровоград. ун-ту. — Кіровоград, 2001. — Випуск 37. — С. 170–172.
4. Наумович С. Українська і французька авторки / С. Наумович // Керч О. Наречений — Л.: Галицька видавнича спілка, 2006. — С. 254–258 с.
5. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Частина 2: Функціонування власних назв: Монографія / М. Торчинський. — Хмельницький: ХНУ, 2009. — 374 с.
6. Керч О. Наречений / Оксана Керч. — Л.: Галицька видавнича спілка, 2006. — 258 с.

Приймак И. В.

*кандидат филологических наук,
доцент кафедры украинской филологии
Хмельницкого национального университета
e-mail: prijmak_inna@ukr.net*

АНТРОПОНИМИКОН ПОВЕСТИ ОКСАНЫ КЕРЧ «НАРЕЧЕНЬИЙ»

Резюме

В статье рассматривается ономастикон повести Оксаны Керч «Нареченьий», исследуются специфические особенности ономастического поля художественного произведения. Творчество Оксаны Керч рассматривается в контексте украинской литературы первой половины XX ст.

Ключевые слова: *литературная ономастика, ономастичний пространство, антропонимия, топонимия.*

Priymak I.

Candidate of Philological Sciences

Associate Professor of Ukrainian Philology Department

Khmelnytsky National University

e-mail: alla_kokhanska@ukr.net

ANTHROPONYMICON OF THE STORY BY OKSANA KERCH «THE BRIDEGROOM»**Abstract**

The article deals with onomasticon of the story by Oksana Kerch «The Bridegroom». The specific peculiarities of artwork onomastic field have been analyzed. The activation of the development of onomastics takes place in the second half of the 19th Century. Today, literature onomastics schools have been formed (Donetsk, Odessa, Uzhgorod). The number of Ukrainian writers, whose works become the object of research, grows. These are, mostly, generally acknowledged literature masters like T. Shevchenko, I. Franko, M. Kotsyubyns'kyi, L. Kostenko and others. However, onomasts don't often pay attention to less popular writers, whose works haven't become national heritage due to some reasons.

A peculiar period of Ukrainian literary process is interwar period on west Ukrainian lands. Oksana Kerch stands out among the variety of names of writers. Her prose is an original, unique, and distinctive phenomenon in literature. Genre variety of her works is quite big. In the onym structure of «The Bridegroom» by Oksana Kerch dominate anthroponyms. One may also come across hydronyms and urbanonyms.

The works by Oksana Kerch are studied in the context of Ukrainian literature of the first half of the 20th Century.

Key words: *literary onomastics, onomastic structure, anthroponymy, toponymy.*

Надійшла до редакції 27.05.2015